

T. C.

İSTANBUL

Şehremaneti Mecmuası

Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır

Yıl : 6

Temmuz, Ağustos 1930

Sayı : 71-72

ŞHREMANETİ VE ŞEHREMİNLERİ

857 (1453) de İstanbul'un fethile beraber ihdas edilmiş olan Şehremini tabiri hicri tarihle 492 sene yaşadıkdan sonra 1 Eylül 1930 da tarih sayılarına intikal etti.

kadar eski kitaplarda ve eski kayıtlarda Devlet memurları arasında bir de (Şehremini) ismine tesadüf olunmaktadır.

Fakat fetihten evvel merkez ittihaz edilmiş olan Bursa ile Edirne'de (Şeh-

İstanbul'un son Şehremini ve ilk Belediye Reisi
Muhiddin Beyefendi

Bu vesile ile bu müessesinin eski ve yeni tarihçelerini mecmuada bulundurmak istedik :

İstanbul'un hükümet merkezi ittihaz edildiği 857 den 1247 senesine gelinceye

remini) namile bir memur istihdam olunduğuna dair gene eski kitap ve kayıtlarda hiçbir malumata tesadüf edilemiyor.

Şu halde (Şehremini) unvanile va-

zifesi İstanbul'un fethinden sonra aynen Bizanslılardan alınmıştır denilebilir. Çünkü Şehreminlerine tevdi olunan tamirat ve inşaat vazifesinin İstanbul'un fethinden evvel (Subaşı) denilen memur tarafından ifa edilmekte olduğuna Tacüttevarihin şu fıkrası delalet eder:

« Fatih İstanbul'u teshir ve suru barusunu tamir ettikte Süleyman Bey nam kulunu İstanbul Subaşı tayin ile tamiri şehri ona tefviz eyledi. » [1]

Bizanslılar zamanında Şehreminlerinin hükümete ait binaların tamiratına memur oldukları surların üzerindeki kitabelerden de anlaşıyor. Meselâ 1438 senesi Kanunusanisinin yirmi yedisinde vuku bulan bir zezelede İstanbul surları kısmen yıkılmıştır. O zaman Şehremini olan Kiroz Konstantin'in gayretile surlar altmış günde kâmilan tecdit ve inşa edilmiş ve sureti inşayı mübeyyin olmak üzere Halic'e nazır Eksilokerkos denilen Parmakkapı'nın üstüne konmuş olan bir kitabede « İmparator Teodosyos ile Şehremini Kostantin bu surları altmış günde inşa etti. » denilmiştir. [2]

İşte Osmanlı hükümeti İstanbul'da takarrür ve teassüs ettikten sonra Bizansın mülki ve idari teşkilâtından bazı usuller ve ünvanlar aldığı sırada (Şehremini) ünvan ve vazifesini de almıştır.

Şehremininin esas vazifelerinin biri de sarayda ve şehrin diğer mahallerinde hükümete ait inşaat ve tamiratın malzeme ve sairesini bittedarik esmanını ve çalışanların istihkakı tesviye ile hesaplarını tutmaktan ibaret idi. Yani (Binaemini) vazifesini görürlerdi.

[1] Tacüttevarih cilt : 1 : sayfa 247.

Subaşı tabiri için Mecellei Umuru Belediyenin birinci cildinin 901 inci sayfasına ve Süleyman Bey için de aynı cildin 904, 905 inci sayfalarına bakınız.

[2] İstanbul ve Boğaziçi. Mehmet. Ziya. Bey cilt 1, sayfa 272.

Fatihin kanunnamesinde Şehreminlerinin rütpe ve maaşlarıyla ilgili hakkında izahat veriliyor isde vazifesine dair bir şey söylenmiyor, ezcümle mezkûr kanunnamede deniliyor ki:

« Meratıpte Defteremini, anın altına Şehremini, anın altına Reisülküttap otururlar ve Şehremini 120 akçe ulufeye mütasarrıf olur ... ve Defteremini ve Şehremini bölük ağalarına tasaddur eder ama Defteremini payede Defterdara kariptir, Şehreminine Reisülküttabe de tasaddur eder. »

Kanunnamedin şu fıkralarına bakılırsa ilk zamanlarda Şehreminliği Deftereminliğinden yani mülga Defterhakani nazırından küçük, fakat divanhumayun kâtiplerinin reisi ve tanzimattan evvel Harciye nazırı demek olan Reisülkütaptan büyük bir ünvan ve memuriyettir.

Fatihin kanunnamesinde Şehreminlerine şu elkap ile hitabedileceği yazılıdır.

« اختار الاعالي و الاعاظم ، مختار الاهالي و الاكارم
الخص بريد عناية الملك الهام »

Şehreminine tahsis olunan şu elkap ve ünvanların yani « ahali ve aazımın medarı iftiharı, ahali ve ekarimin muhtarı ve güzidesi » gibi tabirler şayanı dikkattir. Kanunnamedin bu fıkralarından maada Şehreminlerinin vazifelerine ve sureti nasip ve tarakkilerine dair malumata tesadüf edilemedi.

Şehremini yalnız hükümet merkezinde değil vilâyetlerde ve büyük şehirlerde de vardı. Meselâ Evliya Çelebi ozaman Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Budapeşte'nin âmir ve hakimlerini saydığı sırada bu şehirde bir de Şehremini bulunduğunu zikrettiği gibi Bağdat için dahi « Kırkbirinci hakim Şehreminidirki

dan maada bir vazifesi de sarayın ket-hüdâlığı daha doğrusu masraf nazırlığı gibi bir hizmettir. Tarhuncu Ahmet Paşa lâiyhasında ve Onuncu asrı hicride İstanbul meyânında münderiç 992 tarihli bir vesikada bu vazifeyi sarahaten görüyoruz. Gitgide saraylara ait bu vazifeler başkalarına devredilerek Şehreminleri yalnız bina işlerine bakmağa memur edilmiştir. 1247 senesinde bu vazife de çok görülmüş olacak ki « Şehremaneti mansabının elhaletühazihi müstakîl memura muhtaç olacak mertebe hizmeti olmayarak mutasarrıfları dahi fenni mimariye vakıf olmamaları cihetile bütün umuru ebniye mimarbaşı bulunanlar marifetile görülmekte olmasına nazaran bu iki memuriyet birleştirilerek fenni mimari ve hendesede mahareti olan mimarbaşı Aptülhalim Efendi uhtesine » verilmiş ve bu yeni memuriyete (ebniyei hassa müdürlüğü) denilmiştir. Bu tarihte Şehreminliğinin-birinci safhasına nihayet verilmiştir.

Takvimi Vekayîin (2) numaralı nüshasında intişar eden 7 Cemazielevvel 1247 tarihli bir tebliği resmide kâfi derecede tafsilât münderiç olduğundan burada yalnız bunu haber vermekle iktifa ediyorum. Şu izahat gösteriyor ki ilk Şehreminlerinin esnaf ve es'âr işle-rile, tanzifat ve tathirât mes'eleleriyle lâğım ve kaldırım ve hulasa imarat ile asla alaka ve münasebetleri yoktu. Bu vazifelerle Kadı ve İhtisap ağaları ıstıgal ederdi.

..

857 den 1247 tarihine gelinceye kadar Şehreminliği yapmış olan zatların isimleriyle zaman ve müddeti memuriyetleri hakkında vazih malumata malik değiliz. Tapu, Maliye, Divan ve Saray kıyudatu kâmilten tasnif ve tetkik edil-

medikçe buna imkân yoktur. Şurada burada tesadüf edilen beş on isimden de bir şey çıkmaz. Mamafih (Subaşı) Şehremini demek olmamakla beraber Süleyman Beyi ilk Şehremini addede-biliriz. Lağır ve tevhit tarihi olan 1247 de Hayrullah Efendi isminde birisinin bu memuriyette bulunduğu yukarda bahsî geçen Takvimi Vekayideki kayıttan anlaşılıyor. Bu da son Şehreminidir. Şimdilik bu kadarını kayıtlı iktifaya mecburuz.

..

Aradan 24 sene geçtikten sonra 1271 de Şehremini tabirinin tekrar ihdas edildiğini görüyoruz. Fakat aşağıda izah edileceği üzere ikinci Şehremini tabiri ile birincisi arasında isim müşâbehetinden başka bir münasebet yoktur. Vazifeleri de ayrıdır. Teşkili sebebi aşağıda görüleceği veçhile hükûmetin resmî tebliğlerinde başka türlü gösterilir isede kanaatuma göre asıl saiki şudur:

1269 - 1270 Kırım muharebesinden sonra Avrupahlılar temas ve ihtilât ziyadeleşerek İstanbul'da hükûmet dairelerinin teşkilât ve muamelâtı garba benzetilmeğe uğraşıldığı sırada munhasıran Belediye umurile meşgul olmak üzere ayrıca bir idare ihdasına lüzum görülmüş ve Avrupahlıların bu makamda kullandıkları (prefecture de la ville) mukabili olarak (Şehremaneti) namile bir memuriyet ihdas olunmuştur.

1247 de Şehremaneti lâğvedildikten sonra kısmen Maliye Nazırlığı, kısmen de Belediye Reisliği, hatta kısmen de zabita ve asayiş ile meşgul olmak üzere bir (İhtisap Nezâreti) ihdas edildiğini görüyoruz. Aradan çok geçmeden zabita ve asayişle meşgul olmak üzere bir (Zaptiye Müşürlüğü) ihdas edildiği gibi hükûmet namına bazı varidat cibayeti vazifesi de

Maliye Nezaretine intikal etmiş ve İhtisap Nezaretinde kala kala İhtisap işleriyle İhtisap resmi denilen ve el'an belediyyeye ait olan bazı üsûmun tahsili meşgaleleri kalmıştır.

Yeni Şehremaneti teşkilinden bâhis olan 27 Ramazan 1271 tarihli tebliği resmîye nazaran müruru zamanla halk ihtisap lafzından nefret etmeğe başlamıştır. Bu nefreti izale için hükûmetçe bu ismi değıştirmeğe mecburiyet görölmüşür.

Ezümle mezkûr tebliğde deniliyor ki: « Dersaadet makarrı saltanatı seniye ve naziri nadir bir memleketi cesime ve vesia olarak kesreti nufus ve mevkii mahsusu cihetile her bir eşya ve erzakın teshil ve terhisi tedarikine ve esvak ve mahallatın tanzifatı ve tathirat ve her türlü tezyidi hussiyatına dikkat ve itinaya şayan mahalli âli bulunmasına mebnî gercî bu hususlara minelkâdım bakılmakta isede alvali hazıra cihetile sekenesine kesret ve fiyatı eşya ve erzaka verifret gelerek teshili umuru ibat niyet hayriyesile bu maddelere ziyadesile itina olunarak ezhercihet celbi kulubü amme kaziyesine dikkâti kâmile gösterilmesi farizai zimmet ve halden olup bu maddeler İhtisap Nezaretinin memuriyeti mahsusa ve esasîyesinden isede idarei hazıradan mültezemi âli olacak mertebede eseri hoşnudi hasıl olamıyarak teshili tedariki havayıcı mütenevvia ve fiyat ve es'arı eşyayı muktaziyeye lâ-yıkile dikkat olunması hususuna intizarı umumi hali mahsus ve meşhut olduğundan şöyle bir vakti nazikte umum halka tesirat yevmiyesi olan maddei mühimmeye nazarı bikaydi ile bakılması

cidden münasip ve caiz olmayacağından buraya **dirayet ve malumatı mat-luba ve sıfatı memduha ve mütedile** eshabından bir münasip zatın tayin ve Dersaadetin ahâlisi ve esnafı muteberanından mürekkep (Şehir Meclisi) namile bir meclisi mahsus teşkili » [1]

İşte 1271 de gene meydana çıkan Şehremini tabirinin ihyası sebebi ile vazifeleri ozaman bu fıkralarda gösterilenlerden ibaret idi.

Görölüyor ki bu defaki Şehremini ile 857 de ihdas ve 1247 de lağvolunan Şehremini arasında isim müşabihetinden başka bir şey yoktur.

Maamafih Şehreminlerinin vazife ve salahiyetleri bu kadarla kalmıyarak müruru zamanla haylı tevsî olunmuş ve ezümle 1284 , 1293 , 1328 kanunlarıyla bir çok yeni vazifeler, hususile altıncı dairenin küşadı sırasında tam bir Avrupa belediyesi vazife ve salahiyeti verilmiştir. Bu cihetleri tafsîl mevzuumuz haricinde olduğundan bu makalede 1271 den 1930 senesi Eylülüne kadar geçen 75 sene içinde makamı Emaneti ihraz etmiş olan 49 (mükerrerlerle beraber 55) zatın isimlerini, zaman ve müddeti emanetlerini bir cetvel halinde enzârı kariine arz etmek istedik :

Bu zatların mufassal tercümei halilerine dair ayrıca bir eser yazılmış olduğundan icraat ve hizmetleri hakkında da tafsilâtın sarfınazarla burada yalnız isimlerini bildirmekle iktifa olunmuştur .

1855 (1271) den 1930za kadar Şehreminleri

Adları	Müddeti	memuriyetleri	Sene	Ay	Gün
1 Salih Paşa	13 Temmuz	1271 — 2 Teşrini S.	1271	3	19
2 Hacı Hüsam E.	3 Teşrini S.	1271 — 23 Şubat	1271	3	20
3 Osman Paşa	24 Şubat	1271 — 18 Haziran	1274	2	3
4 Hüseyin Bey	19 Haziran	1274 — 16 Eylül	1275	1	2
	14 Eylül	1277 — 5 Mart	1284	6	5
5 Ahmet Şükrü B.	17 Eylül	1275 — 17 Temmuz	1277	1	9
6 Hacı Ahmet E.	18 Temmuz	1277 — 15 Eylül	1277	1	27
7 Server Paşa	7 Mart	1284 — 6 Temmuz	1286	1	4
8 Haydar Efendi	3 Eylül	1286 — 3 Eylül	1287	1	
9 Ali Ziya Bey	9 Eylül	1287 — 6 Mayıs	1288		7
10 Besim Bey	7 Mayıs	1288 — 17 Temmuz	1288		2
11 Ali Paşa	17 Temmuz	1288 — 27 Haziran	1289	11	10
12 İsmail Paşa	29 Haziran	1289 — 12 Teşrini E.	1289	4	17
	5 Şubat	1289 — 1 Mart	1290		24
13 Feyzi Bey	18 Teşrini E.	1289 — 5 Şubat	1289	4	13
14 Şevket Bey	2 Mart	1290 — 21 Mayıs	1290	3	19
15 Kabuli Paşa	22 Mayıs	1290 — 18 Temmuz	1290	1	26
16 Kadri Paşa	25 Temmuz	1290 — 18 Eylül	1290	2	23
	25 Kanunus.	1291 — 23 Kanunus.	1292	11	23
17 Halet Paşa	19 Eylül	1290 — 17 Kanunus.	1290	4	23
18 Refik Bey	19 Kanunus.	1290 — 17 Kanunus.	1491	1	28
19 Galip Paşa	24 Kanunus.	1292 — 24 Teşrini S.	1293	11	
20 Rasim Paşa	23 Kanunus.	1293 — 6 Nisan	1294	2	13
21 Reşit Paşa	7 Nisan	1294 — 1 Mayıs	1294		24
22 Rıza Paşa	24 Teşrini E.	1294 — 21 Nisan	1295	6	27
	4 Eylül	1295 — 29 Mart	1296	6	26
23 Mehmet Arif P.	22 Nisan	1295 — 2 Eylül	1295	4	20
24 Mazhar Paşa	2 Nisan	1296 — 21 Eylül	1306	10	6
25 Rıdvan Paşa	22 Eylül	1306 — 10 Mart	1322	18	6
26 Reşit Mümtaz P.	11 Mart	1322 — 18 Temmuz	1324	2	4
27 Rauf Paşa	19 Temmuz	1324 — 27 Temmuz	1324		8
28 Ziver Bey	28 Temmuz	1324 — 16 Mart	1325		8
29 Hâzım Bey	17 Mart	1325 — 13 Temmuz	1325		4
30 Halil Bey	20 Temmuz	1325 — 6 Kanunu S.	1325		6
31 Suphi B.	19 Mayıs	1326 — 26 Temmuz	1327	1	3
32 Hüseyin Kâzım B.	27 Temmuz	1327 — 27 Ağustos	1327		1
33 Tefik Bey	8 Kanunus.	1325 — 20 Mayıs	1326		3
	28 Ağustos	1327 — 18 Ağustos	1328	11	20
34 Cemil Paşa	18 Ağustos	1328 — 7 Teşrini S.	1330	2	2
	5 Mayıs	1335 — 28 Şubat	1336	9	26

					Sene	Ay	Gün
35	İsmet Bey	8 Teşrini s. 1330	—	3 Şubat	1331	1	3 25
36	İsmail Bey	4 Şubat	1331	—	29 Nisan	1331	2 25
37	Bedri Bey	30 Nisan	1331	—	7 Temmuz	1333	1 2 23
38	Sezai Bey	8 Temmuz	1333	—	17 Ağustos	1334	1 1 9
39	Kani Bey	28 Ağustos	1334	—	15 Kânun E.	1334	4 13
40	Yusuf Ziya Bey	18 Kâ. E.	1334	—	4 Mayıs	1335	4 16
41	Hayrettin Bey	2 Mart	1336	—	17 Nisan	1336	1 15
42	Salim Paşa	18 Nisan	1336	—	2 Kânun E.	1336	7 24
43	Yusuf Razi Bey	5 Kâ. E.	1336	—	23 Şubat	1337	2 18
44	Mehmet Ali Bey	24 Şubat	1337	—	5 Temmuz	1337	4 9
45	Celâl Bey	7 Temmuz	1337	—	4 Mart	1338	7 27
46	Ziya Bey	5 Mart	1338	—	13 Nisan	1339	1 1 8
47	Haydar Bey	15 Nisan	1339	—	8 Haziran	1340	1 1 20
48	Emin Bey	9 Haziran	1340	—	20 Kânun S.	1926	1 7 19
49	Muhiddin Bey	29 Kânun S.	1926	—	31 Ağustos	1930	3 8

..

Şehreminlerin müddeti memuriyetlerinin devamı müddeti de sayımı tetkiktir. Ezcümle :

75 Senede 49 Şehremini içinde bir seneden fazla memuriyette kalabilenler şunlardır :

		Sene	Ay	Gün	
1	Rıdvan paşa	18	6	2	
2	Mazhar Paşa	10	4	19	
3	Hüseyin Bey	7	8	27	iki defada
4	Muhiddin Bey	3	8	00	
5	Cemil Paşa	3		5	iki defada
6	Server Paşa	1	4	29	
7	Reşit Mümtaz paşa	2	4	27	
8	Ahmet Şükrü Bey	1	9	19	
9	Emin Bey	1	7	7	
10	Tevfik Bey	1	3	5	iki defada
11	Bedri Bey	1	2	25	
12	İsmet Bey	1	2	7	
13	Ali Haydar Bey	1	1	20	
14	Sezai bey	1	1	9	
15	Suphi Bey	1	3	7	
16	Ziya Bey	1	1	8	
17	Kadri Paşa	1	2	6	iki defada
18	Befik Bey	1		28	
19	Rıza Paşa	1	1	23	iki defada
20	Galip Paşa	1			

Görülüyor ki (49) Şehremininden ancak yirmisi bir seneden fazla yerlerinde kalabilmiş ve bunlardan beşi bu müddeti ancak iki defada doldurabilmişlerdir.

Bunların içinde pek talili oldukları anlaşılan Hüseyin Bey ile Mazhar ve Rıdvan paşalara isabet eden cem'an 34 sene 75 den çıkarılır ve kalan 41 sene yahut 492 ay 46 Şehreminine taksim edilirse beherinin ancak 10 ay kadar müddet Şehreminliği yapmış olduğu anlaşılr.

Şu noktada şayam dikkattir ki 1296 dan 1324 senesine kadar geçen 28 sene içinde ancak üç Şehremini değişmiş olduğu halde 1324 den şekli hükümetin Cumhuriyete inkılabına kadar geçen 14 senede ikisi mükerrer olmak üzere ceman 22 Şehremini gelip geçmiştir. Bunların da beherine 8 ay isabet etmektedir. Şu halde vasatı bir hesap ile Emanette 8 - 9 ayda bir âmir değişmiş demek olur. Her zaman, her kes tarafından Şehreminlerinin programsız hareket ettiği ileri sürülür ve bu iddia doğru görünür. Fakat 8 - 9 ayda bir âmir değiştiren bir idarede program ve fikri takip aranır mı ?

Makamı Emanette en çok kalan Rıdvan Paşa ve en az kalan da Rauf Paşadır ki ancak (9) günden ibaretti : 49 Şehremininden beşi bu makamı vekâletle işgal etmiştir, altısı iki defa Şehremini olmuştur .

Gene bu Şehreminlerinden biri mülendis, üçü doktor (tuhafta tesadüf üçü de cerrah) biri asker ve (43) ü mülkiye ve idare memurudur.

Gene bu Şehremininden (27) si Bey (19) u paşa (3) ü Efendi unvanıyla yad edilmektedir .

Gene bu Şehreminlerinden (5) nin

resmi elde edilememiştir. Bunlardan Sali Paşa ile Alimet Şevket ve Refik Beylerin resim çıkartmamış oldukları ailelerinden bittahkik anlaşılmıştır.

Şu halde bu ane kadar resimlerine destres olunamayan Halet Paşa ile Mehmet Arif Paşadır . Diğerlerinin resimleri büyük kıfta yaptırılıp Cemiyeti Umumiye salonuna talik olunmuştur.

..

1855 (1271) den 1930 senesine kadar geçen 75 sene içinde makamı Emaneti ibraz etmiş olan 49 Şehremininin terceme hallerine şöyle bir göz gezdirecek olursak bunların tamamı idaresinin başlıca yedi devreye ayrılabilirceğini görürüz .

BİRİNCİ DEVRE : 1271 - 1284

Mülga ihtisap nezaretinin temadısından ibarettir. Bu devrede halk arasında İhtisap ağası namile şöhret bulan Hüseyin Beyin temayüz ettiğini görüyoruz . Tanzimattan evvelki idare usulünün, ürfi ve keyfi muamelâtın timsali olan Hüseyin Beyin hatırasını halk hala yaşatmaktadır . Bu günkü telakkiye göre Hüseyin Beyi iyi bir zabıtaî belediye merkez memuru add edebiliriz. Hüseyin Beyin mufassal bir tercemei hali mecmuamızın 39 uncu nüshasında münderiçtir .

İKİNCİ DEVRE : 1284 - 1293

Beyoğlunda açılan numune dairesinin İstanbul'a teşmili ve şehrin on dört daireye taksimi bu devre müsadıftır . Belediyeye Avrupai bir şekil verilmek istenilen bu devrede Avrupa görmek ve lisanasına bulunmak itibarile hassatan getirilmiş olan Server Paşayı biraz temayüz etmiş görürüz . Bunun tercemei hali de mecmuamızın 40 ncı nüshasındadır . Fakat on dört

daire tamamen açılmamış hükümet 1274 de Beyoğlu dairesine vermiş olduğu Avrupalı tarzı ve vasi salahiyeti geri almış, tahsiline müsaade ettiği vergileri kendine maletmiş, hulâsa yeniden açılmak istenilen on üç daire Beyoğluna benzedileceğine Beyoğlu dairesi onların seviyesine yani hiçe indirilmiştir. Binaenaleyh paşanın açtığı devri gene kendisi kapatmış, takibeden olmamıştır .

ÜÇÜNCÜ DEVRE: 1293 - 1296

Şekli hükümetin meşrutiyete inkılâb ile ilk defa meclisten çıkan belediye kanununa göre İstanbul'da Garp belediyeleri tarzında bir teşkilât yapılmıştır.

Fakat o sırada Osmanlı-Rus harbi çıkmış, kanun tatbik edilememiş, meşrutiyet mutlakîyete çevrilmiş, bittabi meclisi mebusan kapatılmış ve bu keşmekeş içinde Şehreminleri de bir şey yapamamışlardır.

DÖRDÜNCÜ DEVRE: 1296-1324

İstipdat ve mutlakîyet devrinin en şiddetli zamanına müsadıftır. 28 sene imtidadeden bu devirde ancak üç Şehremini, Mazhar, Rıdvan ve Reşit paşalar gelmiş ve bu üç zat Beşiktaş mıntaka-sını, Yıldız sarayıyla civarını şehrin parasıyla imardan başka şehre belli başlı bir hizmet yapamamışlardır .

BEŞİNCİ DEVRE: 1324 - 1329

Türkiye'de meşrutiyetin tekrar ilân ile belediyelerin de hürriyet ve serbestilerine sahip olduğu devirdir. Meşrutiyetin ilânından evvel idarei sabıkamın şehre temin edebilmiş olduğu varidat 300,000 altın liraya balığ olmuştur. Meşrutiyetin ilânında Maliye bu varidatın yarısından fazlasını kendisine aidiyetinden bahsile almış ve koca İstanbul ancak 150,000 lira

varidatla bırakılmıştır. Binaenaleyh Bu devirde parasızlık ve fırkacılık Şehreminlerini şehrin nefine çalışmaktan men etmiştir. Bu sebebe binaendir ki Emanet Avrupalılardan 1,000,000 altın lira istikraz yaparak idamei hayat ve ibrazı faaliyet edebilmiştir. İçlerinde meclisi Emanetteki memuriyeti de hesaba katıldığı takdirde beş sene kadar Emanette bulunan Tevfik Beyin bu devirde eslâfına nazaran bazı icraatta bulunduğunu gözürüz .

ALTINCI DEVRE: 1329 - 1338

1293 belediye kanununun tadili, yirmi daire adedinin dokuza tenzili, merkeziyet usulünün tatbiki ve rüsumu belediye kanununun neşri, zabıta-i belediyenin teşkili ve ıslahı bu devre tesadüf eder. Bu devrede Cemil Paşanın gerek ilk istikrazdan kalan, gerek kendi zamanında yapılan ikinci istikraz parasıla açtığı umran yolunu umumi harbin zuhuru kapatmış ve harp devam ettiği müddetçe paşayı bu yolda takip eden olmamıştır. Harbin devam ettiği dört sene içinde Şehremaneti bütün mali menbaları, idari vesaiti, hatta tanzifat amele ve hayvanları bile hükümetin ve ciheti askeriyenin eline geçmiş, bu kâfi değilmiş gibi İttihat ve Tarakkinin teşkil ettiği esnaf cemiyetleri erzak ve es'ar işlerini ve bunların mürakabası Hakkında şehirden almış, Şehreminleri bir korkuluk menzelesine ve varidatı belediye sıfıra indirilmiş olduğu için bu devirde Emanet hükûmetten faizle istikraz ettiği paralarla geçinmeğe mecbur kalmıştır. Bu gün Emanet o devirde yapılan istikrazın müterakim faizine mahsuben defterdarlığa ayda 2000 lira tediye etmektedir. Harpten sonra dört sene devam eden mütareke içinde işe hükûme-

tin zafına bir de ecnebi işgali ve her işine müdahalesi inzimam etmiş olduğu için Şehremaneti hükümetin, firkaların, işgal kuvvetlerinin bir bazıgisi haline gelmişti. Gergi Cemil Paşa bu devirde ikinci defa olarak 1335 de gene bu makama gelmiş isede ilk Şehremi-nliğinde olduğu kadar müzaheret görmemiş ve bittabi muvaffakiyet göstermemiştir. Mamafih rûsunu belediye kanununun tadili ve mezhabla açılmasına teşebbüs ile varidatın 600000 liraya çıkarılması ve inşaata müba-şeret edilmesi gine paşanın hasenat ve ieraat hanesine kaydedilecek hadiseler-dendir.

YEDİNCİ DEVRE 1338 - 1930

Bu devrede şekli hükümetin Cum-huriyet inkılabı, İstanbul'un hükümet merkezi olmaktan çıkışı ve Haydar Beyin Emanete tayini ile muvaffak olduğu ieraat ve temin ettiği fazlalı varidat göze çarpar. Belediye vergi ve resimleri kanununun neşri ve Belediyeye hakkı kaza alınması, İtfaiye teşkilâtı, Mezba-hanın küşadı bu devrin en feyizli mah-sullerindendir. Bu devre gefinceye kadar Belediye varidatı 1,500,000 lirayı geçmez iken Haydar Bey belediye vergi ve resimleri kanununu negrettirmeden evvel bu varidatı 3,500,000 liraya çıkarmış ve kanunun neşrinden sonra ise varidat 5,000,000 lirayı bulmuştu. Haydar Bey yalnız Okturuva ihdası ve mezhaba küşadile iki kaleinde şehre senevi 3,000,000 lira varidat temin etmiştir.

Haydar Beyin infikâkından sonra yirmi ay kadar Emanet bir tevakkuf, hatta inhiyat devresi geçirmiş ve şehrin başına diğerlerinden sarfamaz; varidat-ının yarısını bel'edecek bir kanalizasyon beliyesi getirilmiş isede bilâhara Mu-

hididin Beyfendinin makamı Emanete tayinleriyle bu beliyeye senede 750,000 liraya indirilebilmek suretile bir dereceye kadar tahfif olunmuş ve varidat ise 7000000 liraya kadar çıkarılarak kanun ve usul dairesinde ve bittabi biraz müteemniyane hareket edilmek suretile hayrî işler yapılmıştır.

Hükümet Kantariye resmini kaldır-mamış, bazı şeyleri okturuvadan istisna etmemiş, hülâsa mali hususatta müza-heret göstermiş olsaydı şimdi varidat 10,000,000 liraya çıkarılmış ve İstanbul da bir çok asarı umran vücutte getiril-miş olurdu. Şehrin bir bir ihtiyacı arasında imarat ve inşaata tahsis oluna-bilen 1,000,000 liradan 750,000 lirasının kanalizasyon namile topraklar altına gömülüp üstünün örtülmesi şehri daha uzun müddet umrandan mahrum bira-caktır.

1 Eylül 1930 den itibaren belediye tarihinde sekizinci bir devre bağlayo-r. alınan kanuni salahiyetlere tevfi kan Şehremini tabiri kaldırılıp adına belediye reisi deniliyor. Hatta ayrı belediye reisi tayin edilmeyerek vazifesi İstanbul valisine tevdi olunuyor.

Vilâyette ve Emanette ayrı ayrı ifayı vazife eden iki meclis birleştiriliyor. Bir tek meclis İstanbul'u idareye memur ediliyor. İstanbul'da kaza ve nahiye teşkilâtı yapılıyor. Zabıta belediye polise verilmek isteniyor. Yalnız şehir haricinde yol inşası ve Maarif vergisi tahsilâtla meşgul olan İdare-i hususiye garpta olduğu gibi belediye ile meczolunuyor. Evkafın asırlardanberi uhtesinde bulun-duğu belediye vazifelerden hemen onda yedisi belediyeeye bırakılıyor. Hülâsa İstanbul'da senelerdenberi beklenen bir çok yenilikler yapılmak isteniliyor.

İKİ ESER, BİR FİKİR

Maarif Vekâleti İstatistik Müdürü Memduh Turgut Bey, senelerdenberi sarfettiği himmet ve gayretler neticesinde « Memleket Albümü » unvan altında büyük bir albüm hazırlıyarak Maarif Vekâleti Celilesine takdim etmiş ve bu eser, Milli Talim ve Terbiye Dairesice takdirle karşılanmıştır.

Albüm, Türkiye'nin bütün büyük şehirlerine ait tabiat manzaralarının, arkeolojik kıymeti haiz eski mimari mahsullerinin, mektep ve hükümet konağı gibi bellibaşlı binaların ve nihayet halk hayatı tezahürlerinin ve mahalli kıyafetlerin muhtelif resimlerini ihtiva etmekte olup iki muazzam cilt halindenir.

Abiren tetkik etmek fırsatını bulduğumuz albümdeki mazeme, tealluk ettikleri şehirlerin isimlerine nazaran hece harfleri sırasile umumî bir tasnife tabi tutulduktan sonra, tabiat manzara-

Netice hakkında şimdiden bir şey söylenemez, çünkü şu satırlar yazılırken henüz nazariyat sahasında idi. Belediye kanununun tatbikatını tayin ve teshiledcek nizamnameler ve talimatlar henüz nesredilmemişti. Yalnız tercüman hissiyatları olarak şu kadar denilebilirki belediyeciler bu devri Cumhuriyetin feyzile ve Cumhuriyet ricalının hüsnü niyetile mütenasip ve sayılan devirlerin kâfesine icraat ve imarat ve bilhassa tezyidi varidat itibarıyla tefevyuk etmiş bir halde görmek ister ve son Şehremini ilk Belediye Reisi olan İstanbul Valisi Muhiddin Beyfendinin buna da muvaffakiyetini temenni eder.

OSMAN NURİ

ları, eski eserler, resmi ve hususi büyük binalar, halk hayatı, mahalli kıyafetler yekdiğerini takip etmek üzere tekrar hususi bir nizam ve tertip altına alınmıştır.

Albümün tanziminde munhasıran tedrisi ve terbiyevi bir gaye takip edilmiş ve eserin teşekkühne göre fikrimizce bu hususta azamî muvaffakiyet kazanılmıştır. Heyeti umumîyesine şöyle bir göz gezdirmekle albümün ne kadar ciddi bir mesaiden goğmuş olduğu kolaylıkla anlaşılabileceği gibi, ayrı ayrı her sahifesi üzerinde durmak suretile de kıymetinin yüksekliği hakkında kat'î bir fikir eldeedilebilir.

Albümde her Türk vilâyetine tahsis edilmiş olan kısımlar arasında İstanbul için ayrılmış bir kısım da mevcuttur. Diğerlerine nisbette daha zengin olan bu kısım, muhtevi bulunduğu maddelerin gösterdiği tenevvü cihetinden hakikaten dikkate şayandır. Esasen gerek tabii güzellikleri ve iklim hususiyetleri, gerek eski ve yeni mimari abidelerinin çokluğu, gerekse içinde mütেকâsif hayat ve faaliyetin mahiyet ve inkişaf tarzı itibarile memleketimizde naziri bulunmayan İstanbul, albümde tarihinin her safhası ve bütün ihtişamile ve şimdiki simasının tekmiî çizgileriyle pek kuvvütlî bir şkilde yaşamaktadır.

Tedrisi ve terbiyevi gayesinden sarfınazar, muhtevasına nazaran albüm, bir propaganda eseri de sayılabilir. Albümün bu bakımdan mütalâası, onun kıymetini bir kat daha arttırsa gerektir. Çünkü propaganda vasıtaları çok az olan yurdumuz, tanımağa ve tanıtıl-